

УДК [37.015.31:378.011.3-051]:378.011.3-057.85/.86
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291098>

Олена Білик, викладач методики образотворчого навчання
ВСП “Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету”

Інна Синевич, викладач педагогіки
ВСП “Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету”

Яна Феньов, викладач педагогіки
ВСП “Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету”

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГА ЯК ОЗНАКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування творчого потенціалу педагога як ознаки професіоналізму. Представлено розуміння вітчизняними науковцями професіоналізму як головної вимоги до сучасного педагога. Зазначено, що творчий потенціал особистості є однією з найактуальніших проблем сучасної вітчизняної системи освіти і задля його обґрунтування схарактеризовано поняття “творчість” та “потенціал”. На основі аналізу наукових джерел представлено власне розуміння дефініції “творчий потенціал педагога”. Акцентовано увагу на тому, що творчий потенціал педагога уможливує інноваційну, креативну реалізацію різнопланових професійних завдань, що сприяє підвищенню якості освіти, рівня знань здобувачів освіти тощо.

Ключові слова: педагог; творчість; потенціал; творчий потенціал; професіоналізм; педагогічна творчість; творча особистість.

Літ. 14.

Olena Bilyk, Lecturer of Methodology of Teaching Fine Arts of the
Humanitarian and Pedagogical College of
Mukachevo State University

Inna Synevych, Lecturer of Pedagogy of the
Humanitarian and Pedagogical College of
Mukachevo State University

Yana Fenyov, Lecturer of Pedagogy of the
Humanitarian and Pedagogical College of
Mukachevo State University

THE CREATIVE POTENTIAL OF THE TEACHER AS A SIGN OF PROFESSIONALISM

The author of the article have provided a theoretical substantiation of the creative potential of a teacher as a sign of professionalism. It has been noted that modern education attaches fundamental importance to professionalism, which is a measure and a way of creative self-realization of a teacher's personality in professional activity, communication, etc. National researchers are convinced that the creative activity of a teacher contributes to increasing the effectiveness of professional activity, self-development, self-improvement, development of an individual style of teaching, professionalism, etc. The authors believe that the creative potential of an individual is one of the most pressing problems of the modern national educational system, and to substantiate this, the concepts of “creativity” and “potential” have been characterized. The authors have analyzed the most relevant interpretations of creative potential by national scientists and have noted that it is in the process of creative professional activity that the creative capabilities of a teacher are revealed, their realization and development take place. Based on the analysis of scientific sources, the authors have presented their own understanding of the definition of “creative potential of a teacher”. This is a dynamic personal structure that integrates three components: value (value-creative ideas and priorities); cognitive (a body of knowledge that contributes to the understanding of the creative nature of work and influences the creative organization of professional activity); activity (professional and personal realization of the teacher). It has been emphasized that the creative potential of a teacher enables innovative, creative solutions to diverse professional tasks, which contributes to improving the quality of education, the level of knowledge of students, etc.

Keywords: teacher; creativity; potential; creative potential; professionalism; pedagogical creativity; creative personality.

Постановка проблеми. Сучасна освіта надає професіоналізму, який виступає мірою і способом творчої самореалізації особистості педагога у професійній діяльності, спілкуванні та ін., фундаментальне значення. Сучас-

ний педагог, як стверджує С. Єфіменко, має бути вмотивованим агентом змін, відкритим до інновацій, готовим самотійно, критично, творчо мислити, спроможний адаптуватися до ринкових вимог, гнучко реагувати на виклики часу й працювати в

умовах інноваційного розвитку освіти, готовим до підвищення рівня власної професійної компетентності, творчої професійної самореалізації. Погоджуємося з авторкою, що творча особистість педагога розвивається упродовж усієї професійної діяльності, а його творчий потенціал формується та розвивається у процесі професійної підготовки, а в післядипломній освіті та професійній діяльності відбувається його подальший розвиток, розкриття і збагачення [8, 5]. Відповідно, вважаємо, що педагог є професіоналом за умови сформованості творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів досліджені у працях І. Бега, Н. Бібік, Л. Вознюк, В. Войтка, Н. Гузій, О. Дубасенюк, В. Загвязинського, І. Зязюна, Н. Кічук, В. Моляко, О. Пехоти, В. Рибалки, С. Сисоевої, Т. Сорочан, Т. Танько та ін. Дослідники одностайні у тому, що творча діяльність педагога сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності, саморозвитку, самовдосконаленню, розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності тощо.

Мета статті – теоретично обґрунтувати творчий потенціал педагога як ознаку професіоналізму.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні підвищуються вимоги до педагога як особистості та професіонала, що передбачає, на думку Н. Гузій, “якісно інший рівень сформованості мотиваційної сфери і ціннісних орієнтацій, професійно-педагогічного мислення і технологічної культури, творчого потенціалу і здатності до постійного саморозвитку й самовдосконалення, смислотворчості тощо. Все це зумовлює необхідність реконструкції методологічної бази осмислення якісних характеристик педагогічної праці на людиноцентристських засадах, зокрема крізь призму категорії педагогічного професіоналізму” [5].

Професіоналізм тлумачиться І. Зязюном як достатній для творчого розв’язання завдань професійної діяльності рівень розвитку професійної культури й самосвідомості особистості [9, 40]. Н. Гузій професіоналізм педагога розуміє як норму, зразок виконання педагогічної діяльності відповідно до сучасного рівня педагогічних знань і цінностей, що виступає регулятивним механізмом праці вчителя, вихователя, викладача. Авторка ототожнює професіоналізм педагога з підготовленістю, компетентністю, вправністю вчителя-вихователя, а також з особливим ставленням педагога до виконання своїх обов’язків на рівні покликання, місії [6]. Погоджуємося з Н. Гузій, що “професіоналізм освітянина як соціально-педагогічне явище, характеризує суспільно-сприйнятливую якість педагогічної праці на необхідних та достатніх рівнях, що забезпечує стабільне функціонування педагогічних систем. Відображаючи норми і цінності культури професійно-педагогічно-

го середовища, такі характеристики розкриваються в соціально-громадському, науково-пізнавальному, організаційно-управлінському, предметно-методичному ракурсах та фіксуються у програмних і нормативно-інструктивних документах, кваліфікаційних характеристиках, навчальних планах та програмах, методичному забезпеченні підготовки та перепідготовки різних категорій педагогічних працівників” [6, 122]. Актуальною для нашого дослідження є думка дослідниці, згідно з якою професіоналізм як умова суб’єктної реалізації індивіда пов’язується також із творчим потенціалом людини [6, 126].

Як стверджував К. Ушинський, “професійна діяльність педагога тісно пов’язана з творчістю і є одним із видів практичного мистецтва. Творчий її характер обумовлюється тією обставиною, що зміст педагогічної діяльності знаходиться у постійній зміні і розвитку. Це пов’язано з оновленням навчальних програм і з появою нових педагогічних ідей і методів, з удосконаленням різноманітних форм навчання, із зміною самої особистості” [12].

На думку С. Сисоевої, особистість – це системна якість індивіда, а творча особистість – це підсистема особистості, яка характеризується сукупністю творчих якостей індивіда, які забезпечують її успіх у творчій діяльності. Науковець акцентує увагу на таких аспектах: на формування творчої особистості здійснюють вплив загальносоціальні і конкретно-соціальні закономірності, обумовлені конкретно-історичними умовами суспільного розвитку; процес становлення творчої особистості має свої специфічні закономірності; загальносоціальний, конкретно-соціальний та індивідуально-соціальний аспекти, які впливають на формування творчої особистості, перебувають у діалектичній єдності та виступають як загальне, особливе й одиничне. Творча особистість, як стверджує науковець, “розвивається і формується у творчій діяльності та спілкуванні і характеризується ступенем соціально-активної включеності у суспільні відносини. Творча особистість – це, з одного боку, суб’єкт творчих соціальних відносин та свідомої творчої діяльності, а, з іншого, причина творчої діяльності та соціально-творчих значущих дій, які здійснюються в даному соціальному середовищі” [11, 26].

Творчий потенціал особистості є однією з першочергових проблем сучасної вітчизняної системи освіти. Обґрунтування творчого потенціалу педагога вимагає характеристики його складових “творчність” та “потенціал”.

Так, поняття “творчність” характеризується І. Білою як: діяльність особистості, у якій вона створює нові предмети й якості, схеми поведінки та спілкування, нові образи та знання. Погоджуємося з дослідницею, що творчістю можна назвати: усі ті “відкриття”, які людина робить для себе; творчими є майже всі психічні процеси, за винятком, може, ав-

томатизованих дій; потребу в самоактуалізації, реалізації своїх здібностей і життєвих можливостей [2, 3].

Актуальними для нас є напрацювання Хуа Вей, де творчість розглядається як діяльність, спрямована на створення унікального продукту, значущого на особистісному або суспільному рівні, на пошук нешаблонних шляхів урегулювання проблемних ситуацій. Характеристиками творчої особистості дослідником виокремлено: високу мобільність, адаптивність і ефективність, позначені внутрішньо вмотивованою потребою у творчій діяльності, у відхиленні від стандартів і рамок. Що ж стосується педагогічної творчості, то важливим моментом автор вважає “прирівнювання педагогічної діяльності до певних видів мистецької творчості, продуктом якої вчені визнають формування і виховання унікальної, неповторної особистості учня, як цілісної інтегральної системи, розвиток його творчої активності та потенціалу в цілому. І незамінним у цьому процесі є сформована і розвинута творча особистість педагога, яка відрізняється специфічною системою світоглядних настанов, що впливає на її життєдіяльність. У загальному сенсі, означені характеристики особистості, які стають передумовою творчості, розглядаються як творчий потенціал” [13, 26].

Потенціал, як вважає В. Чорноус, – це “величина, що характеризує потенційну енергію суб’єкта творчості. Творчий потенціал у філософському плані розглядається як синтетична якість індивіда, що характеризує міру її можливостей ставити й вирішувати нові завдання у сфері діяльності, яка має суспільне значення” [14]. На думку автора, творчий потенціал можна представити у вигляді сукупності предметних (навички, уміння, здібності), пізнавальних (інтелектуальні здібності), аксіологічних (ціннісні орієнтації), комунікативних (морально-психологічні якості), художніх (естетичні здібності) можливостей [14, 144–145].

У Великому тлумачному словнику української мови поняття “творчий потенціал” трактується як уміння творчо мислити та діяти, проявляти себе й робити вірний вибір у нестандартних ситуаціях, виконувати проблемні завдання, як оригінальність, критичність мислення, креативність [3]. Енциклопедія освіти творчий потенціал визначає як аспект інтелекту, що характеризується новизною мислення та оригінальністю під час виконання завдань [7].

Характеризуючи творчий потенціал, О. Приходько зазначає, що він “виражає собою передумову, можливість прояву творчих властивостей та характеристик особистості. Ті, у свою чергу, викликають якісну переробку творчих потенцій, збагачуючи їх психічними новоутвореннями, досвідом творчої діяльності, творчими навичками” [10, 8]. О. Гопка розуміє творчий потенціал як невід’ємну властивість особистості, яка визначає міру можливостей педагога виконувати творчу діяльність, спрямовує

її готовність і здатність до власної індивідуальності. Саме тому творчий потенціал особистості автор кваліфікує умовою творчого навчання та його результатом [4, 12].

Розкриття творчого потенціалу особистості є, на думку О. Антонової, “головним завданням педагогічної діяльності, яка визначається характером цієї діяльності, інтересами особистості та індивідуальними особливостями”. Авторка стверджує, що “творчий підхід до педагогічної діяльності забезпечує максимальну повноту самореалізації особистості вчителя” [1]. Показниками критеріїв творчої педагогічної діяльності вчителя О. Антонова виокремлює такі: здатність розробляти принципово нові підходи до навчання, виховання і розвитку учнів; модернізувати зміст, форми, методи та засоби освітньо-виховного процесу, зокрема з метою розвитку творчих можливостей учнів, їх талантів та обдарувань; комплексно використовувати у професійній діяльності сукупність теоретичних знань і практичних навичок; бачити нову проблему у зовнішньо знайомій ситуації, знаходити варіантні шляхи її подолання; здійснювати вибір дій у конкретній педагогічній ситуації; проводити систематичний самоаналіз професійної діяльності, науково-дослідницької роботи, досвіду своїх колег; реалізовувати на практиці принципи педагогіки співробітництва; проявляти гнучкість при виборі оптимального управлінського рішення нестандартних ситуацій; оригінально конструювати освітньо-виховний процес [1]. Усе вищезазначене доводить, що у процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбуваються їх реалізація та розвиток.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, творчий потенціал є ознакою професіоналізму педагога. Це – динамічна особистісна структура, яка інтегрує три компоненти: ціннісний (ціннісно-творчі уявлення та пріоритети); когнітивний (сукупність знань, що сприяють розумінню творчого характеру праці та впливають на творчу організацію професійної діяльності); діяльнісний (професійно-особистісна реалізація педагога). Вважаємо, що творчий потенціал педагога уможливує інноваційну, креативну реалізацію різнопланових професійних завдань, що сприяє підвищенню якості освіти, рівня знань здобувачів освіти тощо. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні формування професійної компетентності педагогів в умовах сучасних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О.Є. Педагогічні умови підготовки вчителя до творчої професійної діяльності. *Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи* : зб. наук.-метод. праць / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Євенок О.О., 2017. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154897732.pdf>

2. Біла І. До вершин педагогічної майстерності. *Дошкільне виховання*. 2010. № 10. С. 3–5.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В.Т. Бусел. 5-те вид. Київ, Україна: Перун, 2005. 1728 с.
4. Гопка О. Творчий потенціал особистості як наукова категорія. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16 "Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики"*. 2016. Вип. 27 (37). С. 11–14.
5. Гузій Н.В. Людянимірність методологічної бази педагогічного професіоналізму як запорука успішної розбудови особистісно зорієнтованої освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка*. 2013. № 2 (11). С. 53–60.
6. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм як наукова категорія. *Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи*: монографія / керівн. авт. кол. Н.В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 109–155.
7. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
8. Єфіменко С.М. Інтелектуально-творчий потенціал педагога: структура, зміст, шляхи діагностики та розвитку: навчально-методичний посібник. Кропивницький: КЗ "КОШППО імені Василя Сухомлинського", 2021. 104 с.
9. Зязюн І.А., Сагач С.М. Краса педагогічної дії. Київ: УРІМБ, 1997. 302 с.
10. Приходько О.Ю. Розвиток творчого потенціалу студентів у процесі навчально-ігрової діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків, 1994. 17 с.
11. Сисоєва С.О. Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості. *Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи*: монографія / за ред. Н.В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 23–56.
12. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1: Теоретичні проблеми педагогіки. 488 с.
13. Хуа Вей. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі навчання гри на фортепіано: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2017. 227 с.
14. Черноус В.П. Реалізація творчого потенціалу особистості майбутнього педагога в процесі професійної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 3. С. 143–147.
1. Antonova, O.E. (2017). Pedagogical conditions of teacher training for creative professional activity. Zhytomyr: Evenok O.O. Publishing House. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/154897732.pdf> [in Ukrainian].
2. Bila, I. (2010). Do vershyn pedahohichnoyi maysternosti [To the peaks of pedagogical mastery]. *Preschool education*. Vol. 10, pp. 3–5. [in Ukrainian].
3. Busel, V.T. (2005). Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, 1728 p. [in Ukrainian].
4. Hopka, O. (2016). Tvorchyy potentsial osobystosti yak naukova katehoriya [Creative potential of the individual as a scientific category]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanova*. Vol. 27 (37), pp. 11–14. [in Ukrainian].
5. Guzii, N.V. (2013). Lyudynovymirnist metodolohichnoyi bazy pedahohichnoho profesionalizmu yak zaporuka uspishnoyi rozbudovy osobystisno zoriyentovanoi osvity [The human dimension of the methodological base of pedagogical professionalism as a key to the successful development of personally oriented education]. *Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University*. Vol. 2 (11), pp. 53–60. [in Ukrainian].
6. Guzii, N.V. (2015). Pedahohichnyy profesionalizm yak naukova katehoriya. Pedahohichna tvorchist, maysternist, profesionalizm u systemi pidhotovky osvityanskykh kadriv: zdobutky, poshuky, perspektyvy [Pedagogical professionalism as a scientific category. Pedagogical creativity, mastery, professionalism in the system of training educational personnel: achievements, searches, prospects]. Kyiv. pp. 109–155. [in Ukrainian].
7. Kremen, V.G. (2008). Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of education]. Kyiv, 1040 p. [in Ukrainian].
8. Yefimenko, S.M. (2021). Intelektualno-tvorchyy potentsial pedahoha: struktura, zmist, shlyakhy diahnostryky ta rozvytku [Intellectual and creative potential of the teacher: structure, content, ways of diagnosis and development]. *Kropyvnytskyi: KZ "Vasyl Sukhomlynskyi KOIPPO"*, 104 p. [in Ukrainian].
9. Zyazyun, I.A. & Sagach, S.M. (1997). Krasa pedahohichnoyi diyi [The beauty of pedagogical action]. Kyiv, 302 p. [in Ukrainian].
10. Prykhodko, O.Yu. (1994). Rozvytok tvorchoho potentsialu studentiv u protsesi navchalno-ihrovoyi diyalnosti [Development of creative potential of students in the process of educational and game activity]. *The abstract to Candidate's thesis*. Kharkiv, 17 p. [in Ukrainian].
11. Sysoeva, S.O. (2015). Sotsialni, psykholohichni ta pedahohichni pidkhody do vyznachennya tvorchoyi osobystosti [Social, psychological and pedagogical approaches to the definition of a creative personality]. Kyiv, pp. 23–56. [in Ukrainian].
12. Ushinsky, K.D. (1983). Vybrani pedahohichni tvory: Teoretychni problemy pedahohiky [Selected pedagogical works: Theoretical problems of pedagogy]. Kyiv, 488 p. [in Ukrainian].
13. Hua Wei (2017). Formuvannya tvorchoho potentsialu maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva v protsesi navchannya hry na fortepiano [Formation of the creative potential of future music teachers in the process of learning to play the piano]. *Candidate's thesis*. Odesa, 227 p. [in Ukrainian].
14. Chernous, V.P. (2021). Realizatsiya tvorchoho potentsialu osobystosti maybutnoho pedahoha v protsesi profesiynoyi pidhotovky [Realization of the creative potential of the personality of the future teacher in the process of professional training]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. Vol. 75, pp. 143–147. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.08.2023